

Liisa Siika-aho
Väestöpoliittista ohjelmaa valmisteleva työryhmä

11.12.2024

Nuorisojärjestöjen kuulemistilaisuus syntyvyyden kohentamisesta 12.12.2024

Muistio syntyvyyden kohentamisesta

Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä sekä väestöpoliittista ohjelmaa valmistelevaa työryhmää kutsusta syntyvyystilanteen kohentamista koskevaan kuulumiseen sekä mahdollisuudesta toimittaa kirjallisia huomioita aiheesta. Kunnioittavasti SYL esittää seuraavaa.

Yliopisto-opiskelijat ovat syntyvyyskeskustelussa asianosainen ja keskeinen kuultava ryhmä

Suomen yliopistoissa opiskelee noin 130 000 perus- ja jatkotutkinto-opiskelijaa. Heistä ylivoimainen valtaosa on 20-35-vuotiaita ja noin 56 % naisia. Demografisesti nykyiset ja myös tulevat yliopisto-opiskelijat ovat syntyvyyskeskustelussa keskeisesti asianosainen ihmisryhmä. Lisäksi korkea-asteen koulutuksella ja siitä tyypillisesti seuraavalla korkeammalla tulotasolla on tilastojen perusteella suuri vaikutus myöhempään lapsilukutoiveisiin ja niiden toteutumiseen. Korkeakouluopiskelijoille on myös perustellusti kohdennettu muista ihmisryhmistä erillisiä yhteiskunnallisen tuen rakenteita, kuten opintososiaalisia etuuksia ja opiskelua tukevia palveluita, joiden rakenteet ja tavoitteet ohjaavat ja tukevat heitä muun ohella perheen perustamiseen liittyvissä päätöksissään.

Näistä syistä SYL katsoo, että yliopisto-opiskelijat ovat syntyvyyskeskustelussa korostetun merkityksellinen ihmisryhmä, jonka tilanteiden ja toiveiden huomioiminen on välttämätön edellytys sille, että mahdolliset syntyvyyttä edistävät toimet voivat olla toimivia ja tuloksellisia. Toimilla on oltava laaja kannatus niiden kohteena olevan ihmisryhmän keskuudessa sekä laajemmin yhteiskunnallisesti.

Monimuotoiset lapsitoiveet

Syntyvyyskeskustelussa ja syntyvyyden edistämiseen pyrittäessä on kunnioitettava ihmisen omaa lapsitoivetta ja muita hänen elämäntavoitteitaan. SYL katsoo, ettei yhteiskunnallisilla politiikkatoimilla ole mahdollista eikä hyväksyttävää pyrkiä vaikuttamaan yksittäisten ihmisten lapsitoiveisiin. Toive voi olla yksi, useampi tai nolla lasta ja siihen saattaa liittyä myös vahvoja ja vaihtelevia odotuksia muun muassa siitä, missä elämänvaiheessa, millaiseen elämäntilanteeseen ja kenen/keiden kanssa lapsia hankitaan.

Monesti lapsi halutaan hankkia valmistumisen jälkeiseen toimeentulon, työn ja parisuhteen näkökulmasta vakaaseen elämäntilanteeseen, mutta myös opintojen aikana tai niitä ennen saattaa olla toivottu ajankohta. Lasta saatetaan toivoa heteroparisuhteeseen, itsenäisesti tai monimuotoiseen perhetilanteeseen kuten uusio-, apila- tai samaa sukupuolta edustavan parin perheeseen. **SYL pitää tärkeänä, että monimuotoiset lapsitoiveet ja perhekäsitykset hyväksytään, huomioidaan ja mahdollistetaan ja niitä tuetaan yleisesti yhteiskunnallisella tasolla sekä syntyvyyden edistämiseen tähtäävissä politiikkatoimissa.**

Laskevan syntyvyyden ongelma ja sen ratkaiseminen politiikkatoimin

Syntyvyyden aleneminen ja henkilökohtaisen lapsilukutoiveen toteutumattomuus on nähtävä ensisijaisesti yksilötason ongelmana. Toteutumattoman henkilökohtaisen lapsitoiveen taustalla voi tilanteesta riippuen olla monenlaisia tekijöitä, kuten fyysisen tai psyykkisen terveyden, toimeentulon, sosiaalisten suhteiden tai työelämän epävarmuuden aiheuttamia haasteita. Toteutumaton lapsitoive on loppujen lopuksi kuitenkin henkilökohtainen inhimillinen tuska.

Henkilökohtaisen lapsilukutoiveen toteutumisen mahdollistamiseksi tarvitaan yhteiskunnallisia toimia, jotka:

1. parantavat edellytyksiä tehdä lasten hankkimista koskeva päätös,
2. vähentävät lasten hankkimista estäviä epävarmuustekijöitä,
3. eivät pakota, kiristä tai painosta lasten hankkimiseen,
4. koskevat monipuolisesti eri elämäntilanteissa olevia
5. eivät ole "hopealuoteja" eli yksittäisiä toimia, joiden uskotaan korjaavan laajaa ongelmaa kerralla
6. kunnioittavat perusoikeuksia, omaa valinnanvapautta, sukupuolten tasa-arvoa ja itsemääräämisoikeutta.

Keinoja lapsitoiveen mahdollistamiseen

Syntyvyyden ja lapsitoiveen toteutumisen edistäminen eivät ole perinteisesti kuuluneet SYLin edunvalvonnan teemoihin, mutta useat ehdotukset yliopisto-opiskelijoiden hyväksi palvelevat myös tätä tavoitetta. SYL katsoo, että lapsitoiveen toteutumisen edistämässä on hyödyllistä tarkastella erikseen eri elämäntilanteissa olevia henkilöitä, sillä heidän lasten hankkimiseensa vaikuttavat tekijät ovat erilaisia. Tässä tarkastellaan yliopisto-opiskelijoita ja opinnoista valmistuneita erikseen, sillä näistä ihmisryhmistä SYLillä on parasta ensikäden tietoa.

Opintojen aikainen lasten hankinta

Opiskelijoiden perhevapaiden pitämisen oikeuden vahvistaminen vastaavaksi työssäolevien kanssa

Korkeakouluopiskelijoiden mahdollisuus perhevapaiden pitämiseen vapaasti valitseminaan ajankohtina on hankalaa opintojen lukuvuosirytmien ja kurssien järjestämisaikataulujen vuoksi. Opintojen ajoittuminen ei pääsääntöisesti jousta perheellisyyksestä johtuvien vapaiden tarpeiden mukaan. Esimerkiksi raskausvapaalle jäädessä kurssit joko jäävät kesken tai niihin liittyviä suorituksia suoritetaan lasta hoitaen. Myös perhevapaalta palaaminen voi olla

haasteellista, jos sopivia kursseja ei sillä hetkellä ole tarjolla tai ne ovat jo alkaneet. Myöskään ennen perhevapaata kesken jääneet kurssit eivät välttämättä ole jatkettavissa vaan ne saattaa joutua aloittamaan alusta.

Opiskelijan tilanne on hyvin erilainen verrattuna työssäolevaan vanhempaan, jolla on lakisääteinen oikeus ilmoittaa perhevapaansa alkupäivä, jonka jälkeen työnteko on kielletty. Vapaalta palatessa työntekijällä on myös oikeus jatkaa samassa työssään ilmoittamana päivänä siitä, mihin on jäänyt.

Opiskelijoiden oikeutta pitää perhevapaita tulisi vahvistaa ja keinoja siihen tulisi selvittää yhteistyössä korkeakoulujen kanssa. Tavoitteena tulee olla, että perhevapaat eivät hankaloita opintojen suorittamista vaan että opinnot voi keskeyttää ja jatkaa ongelmitta vanhemman ilmoittamina päivinä.

Opiskelijaperheiden toimeentulon turvaaminen tasoltaan ja jatkuvuudeltaan opinto- sekä loma-aikana

Opiskelijan toimeentulo perustuu tyypillisesti opintotuen ja osa-aikaisen työntöön varaan. Opintotuki kattaa yleensä pelkän lukuvuoden aikaisen toimeentulon päätoimiselle opiskelijalle kun taas kesäaikana toimeentulon perusta on työnteko tai mahdollisesti opiskelijan vanhempien tuki. Turvattu ympärivuotinen toimeentulo on siis riippuvainen monista muuttujista, kuten opintojen sujumisesta ja työsaannista kesäajalle.

Tällaisen epävarmuuden sietäminen on mahdollista yksin tai pariskuntana elävälle opiskelijalle, mutta haasteellista perheelle. Useimmat opiskelijat pitävät varmaa ja ennakoitavaa toimeentuloa edellytyksenä perheellistymiselle, joten perheellistymisen lykkääminen on opiskelijoille yleinen johtopäätös.

Opiskelijoiden toimeentulon ympärivuotista turvallisuutta ja ennakoitavuutta parantamalla voitaisiin helpottaa perheellisten opiskelijoiden tilannetta ja madaltaa kynnystä lapsen hankkimiseen jo opintoaikana. Tässä erityisesti kesäaikaisen toimeentulon turvaaminen on keskeistä.

Lapsilisän tai vastaavan tuen painottaminen ensimmäiseen lapseen ja esikoisen syntymään

Korkeakouluopiskelijat ovat tyypillisesti pienituloisen ryhmä, jolle lastenhankintaan liittyvät investoinnit näyttävät erityisen suurina. Opiskelijat ovat lisäksi myös usein opinnot aloittaessaan nuoria ja lapsettomia, joten opintojen aikana syntyvä lapsi olisi heistä suurimmalle osalle ensimmäinen. Näistä syistä lasten kuluihin tarkoitetun yhteiskunnallisen tuen kohdentaminen ensimmäiseen lapseen ja hänen syntymäänsä olisi vaikuttava toimi erityisesti pienituloisilla opiskelijoilla. Yleisellä tasolla on lisäksi mainittava, että viime vuosina erityisesti esikoisensa synnyttäjien määrä on laskenut, mikä on suurin selittävä tekijä madaltuneeseen syntyvyyteen.

Opintojen ja opiskelijakulttuurin lapsiperheystävällisyys ja vertaistuki perheellisiltä opiskelijoilta

SYLin vuonna 2018 teettämässä ja OTUSin laatimassa perheellisille opiskelijoille suunnatussa kyselyssä merkittävä osa perheellisistä korkeakouluopiskelijoista koki, että heille opiskelijayhteisön jäseneksi ja opinnoissa huomioon otetuksi tuleminen on haasteellista. Samassa kyselyssä opiskelijaperheiden suurin ilmaistu toive ulkopuolisesta tuesta on muiden perheellisten vertaistuki.

Näiden tulosten perusteella on oletettavissa, että perheellisille opiskelijoille tarjolla olevien opiskelijakulttuurin ja palveluiden kokonaisuus ei ole riittävää eikä heitä oteta riittävästi huomioon korkeakouluuyhteisön eri toiminnan muodoissa. Tämän edistäminen koko korkeakouluuyhteisön keskuudessa voisi osaltaan madaltaa kynnystä perheen perustamiseen opintojen aikana.

Varhaiskasvatuksen ja lastenhoidon joustavuus

Opiskelijoiden lastenhoidon tarve on usein luonteeltaan epäsäännöllistä ja ajoittuu myös iltapäiväaikoihin, sillä opiskelijoiden luentoaikataulut ja opintoihin liittyvät muut menot vaihtelevat viikosta toiseen. Opiskelu sisältää myös usein huomattavasti itsenäistä opiskelua, jota varten ei välttämättä varata erillistä lastenhoitoaikaa tai itsenäinen opiskelu järjestetään perheen sisäisillä hoitovastuujaoilla.

Kuitenkin varhaiskasvatuksen tai lastenhoidon järjestelmä on sopivampi säännölliselle hoitotarpeelle. Tästä syystä opiskelijoiden saattaa olla vaikea järjestää arkeaan toimivan lastenhoitopalvelun mukaan. Lisäksi joissain opiskelijaperheissä toimeentulo perustuu vahvasti kotihoidontukeen muiden tulonlähteiden heikkouden vuoksi. Tällaisissa tilanteissa täysipäiväinen päivähoito ei ole pärjäämisen kannalta mahdollista.

Tämä lastenhoitoon liittyvä ongelma on siinä määrin keskeinen, että Helsingin yliopiston ylioppilaskunta on vielä muutama vuosi sitten tarjonnut jäsenilleen joustavaa päivähoitopalvelua omana toimintanaan.

Opiskelijaperheiden päivähoitotarpeen parempaan täyttämiseen olisi tarpeen selvittää varhaiskasvatuksen erilaisia järjestämistapoja, joita voitaisiin ottaa käyttöön erityisesti suurissa opiskelijakaupungeissa.

Mielenterveyskriisin ratkaiseminen

Erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten mielenterveyden häiriöt ja oireilu ovat lisääntyneet pitkään ja ovat saavuttaneet tason, jossa voidaan puhua jo kansallisesta mielenterveyskriisistä. Mielenterveyden vaikeuksien takana on useita eri tekijöitä, kuten yhteiskunnan odotusten ja suorituspainneiden kasvu, toimeentulon epävakaus, maailman ahdistavat tapahtumat ja sosiaalisen median ympäristöt. On todennäköistä, että mielenterveyden heikkeneminen ja henkisten voimavarojen vähäisyys ovat myös vaikuttavia tekijöitä siihen, miten valmiita nuoret ja nuoret aikuiset ovat tekemään suuria, pitkää sitoutumista vaativia elämänpäätöksiään.

Keskeisiä ratkaisuja mielenterveyskriisin ratkaisemiseen ovat toisaalta nuoriin kohdistuvien paineiden ja epävarmuustekijöiden vähentäminen ja toisaalta mielenterveyspalveluiden vahvistaminen esimerkiksi kattavan terapiatakuun tai ohjauspalveluiden avulla.

1. Valmistumisen jälkeinen lasten hankinta

Vakaan työtilanteen nopeampi saavuttaminen

Koulutuspolun päättyessä valmistumiseen korkeakouluopiskelijoiden seuraava virstanpylväs on useimmiten työelämään siirtyminen. Useimmiten siirtymään liittyy useitakin epätyypillisiä ja määräaikaista työsuhteita, jotka eivät välttämättä ole opiskelijan koulutusalan mukaisia. Vakituiseen koulutusalan mukaiseen työn saavuttaminen voi kestää useitakin vuosia. Etenkin tällä hetkellä julkisen sektorin säästöistä johtuvien irtisanomisten sekä tavanomaista korkeamman korkeasti koulutettujen työttömyyden nuorten ja vastavalmistuneiden siirtyminen työmarkkinoille on poikkeuksellisen haastavaa.

Vastavalmistuneiden sujuvampi työmarkkinoille siirtyminen ja vakiintuneen työsuhteen nopeampi saavuttaminen mahdollistaisivat perheen perustamiseen valmiiksi koetun elämäntilanteen nopeamman saavuttamisen. Sen edistämiseksi tulisi vähentää nuorten ja nuorten aikuisten perusteettomien epätyypillisten ja määräaikaisten työsuhteiden määrää. Keinoina voisivat tulla kysymykseen työlainsäädännön ja työelämän toimintatapojen muutokset. Erityisesti naispuolisilla vastavalmistuneilla ongelmia vakaan työtilanteen saavuttamiselle voivat olla myös määräaikaaisuusien ketjuttaminen ja raskaussyrjintä, joiden kitkeminen työelämästä on välttämätöntä tasa-arvon näkökulmasta.

Opintovelkataakan pitäminen kohtuullisena ja lainan turvallisuuden parantaminen.

Korkeakouluopiskelijoiden valmistumisen aikainen velkataakka on kohonnut menneiden reilun kymmenen vuoden aikana noin kolminkertaiseksi ja nyt toteutettavien korkeakouluopiskelijoihin kohdistuvien etuusleikkausten myötä velkamäärät tulevat todennäköisesti kasvamaan entisestään. Vuonna 2023 valmistuneella maisterilla oli keskimäärin 22 400 euroa opintolainaa.

Opintolainan määrän kasvu tarkoittaa, että opintojen jälkeen valmistuneella on hoidettavanaan suuremmat velanhoitokulut. Tämän seurauksena mahdollisuus esimerkiksi säästää omistusasunnon omarahoitusosuutta, maksaa suuremman asunnon vuokraa tai tehdä lapsen hankkimiseen liittyviä hankintoja. Tilanteissa, joissa lasta hankkisi kaksi korkeasti koulutettua henkilöä, opintolainan määrä voi nousta jopa 40-60 tuhanteen euroon, mikä rajoittaa huomattavasti heidän taloudellista liikkumatilaansa ja mahdollisuuttaan tehdä päätös lasten hankinnasta.

Opiskelijoiden velkataakan pitäminen kohtuullisena tarkoittaa, että suurempi osa vastavalmistuneista pystyy saavuttamaan riittävän vahvan taloudellisen tilanteen perheen perustamiseen aikaisemmin. Tämä voidaan tehdä vahvistamalla opintojen aikaisia etuuksia ja lisäämällä opintolainan turvallisuutta.

Opintoaikojen lyhentäminen nopeuttamalla opintopolkua opiskelupaikan saamisesta valmistumiseen.

Väestöpoliittisen selvityksen mukaisesti SYL näkee myös, että koulutusasteen nosto, opintoaikojen lyhentäminen ja opintopolun sujuvoittaminen edistävät lapsitoiveen saavuttamista. Korkeasti koulutetuille on tilastojen mukaan helpompaa saavuttaa riittävä toimeentulo ja toivottu parisuhdetilanne lasten hankkimista varten.

Näitä tavoitteita voitaisiin edistää uudistamalla opiskelijavalintajärjestelmää, lisäämällä korkeakoulujen aloituspaikkoja ja helpottamalla korkeakoulujen sisäisiä siirtymiä. Keskeistä keinojen valikoinnissa on kuitenkin, ettei niillä lisätä opiskelijoihin kohdistuvia velvoitteita tai muuten heidän opiskelua kohtaan kokemaansa painetta, sillä se toimisi kannusteena panostaa entistä enemmän rajallisista jaksamisen resursseista korkeakouluopintoihin muiden elämäntavoitteiden sijaan.

Täydellisen elämäntilanteen tavoittelusta luopuminen ennen lasten hankkimista.

SYL tunnistaa myös kyselytutkimusten ja julkisesti lausuttujen arvioiden mukaisen ilmiön siitä, että lasten hankinta voi monien nuorten aikuisten kokemusten mukaan tulla ajankohtaisesti vasta, kun elämä on muilta osa-alueiltaan, kuten asuinolojen, työelämän, opintojen ja tulotason näkökulmasta valmis. Tätä kokemusta vahvistavat monet yhteiskunnan tasoiset odotukset nuoria sukupolvia kohtaan esimerkiksi kestävyysvajeen paikkaajina ja osaaajapulaan vastaajina. Myös sosiaalinen media, kilpailullisuus ja ulkopuolinen menestymisen paine

voimistavat tätä vaatimusta.

Välttämättä suorilla politiikkatoimilla ei ole mahdollista vaikuttaa yleisiin asenteisiin ja odotuksiin suoraan. Yhteiskunnallisen keskustelun ohjaaminen eri elämänvalintoja hyväksyvään suuntaan ja kilpailun ja menestyksen paineen vähentäminen ainakin opinnoissa ja työelämässä voisivat olla mahdollisia tavoitteita, joilla nuorten odotuksia voitaisiin madaltaa.

Monimuotoisten perheiden lastensaantiin liittyvien palveluiden, kuten hedelmöityshoitojen saatavuuden parantaminen ja ei-kaupallisen sijaissyntytyksen salliminen.

SYL pitää tärkeänä, että lapsitoiveen toteutumisen edistämässä otetaan huomioon tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti erilaisista perhemalleista ja -suhteista haaveilevat ryhmät. Monimuotoisilla perheillä, kuten apila-, uusio- ja saman sukupuolen pariskunnan muodostamilla perheillä tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet toteuttaa haluamansa lapsitoive. Tämän edistämiseksi SYL kannattaa muun muassa lastensaantiin liittyvien palveluiden, kuten hedelmöityshoitojen ja ei-kaupallisen sijaissyntytyksen mahdollistamista yhdenvertaisesti perhemuodoista riippumatta.

Helsingissä 11.12.2024

Akseli Tiitta
puheenjohtaja

Roope Tukia
pääsihteeri

Lisätietoja:

Sakari Tuomisto

sosiaalipolitiikan asiantuntija (opiskelijan toimeentulo, asuminen)

sakari.tuomisto@syl.fi,

040 687 6353